

УДК 811.143'373.72+255.2:821.143-22Арістофан  
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2024.36.14>

Анна ПОЛІЩУК, канд. філол. наук, доц.  
ORCID ID: 0000-0001-6953-2935  
e-mail: [anna.polishchuk@knu.ua](mailto:anna.polishchuk@knu.ua), [a.p.polishchuk@leeds.ac.uk](mailto:a.p.polishchuk@leeds.ac.uk)  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,  
Університет Лідсу, Лідс, Велика Британія

Тетяна ЛЯШЕНКО, магістр  
ORCID ID: 0009-0006-2889-7069  
e-mail: [tanylysh13@gmail.com](mailto:tanylysh13@gmail.com)  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

## ДИСКУРСИВНІ ФУНКЦІЇ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ФОРМУЛ ПРИСЯГАНЬ У КОМЕДІЯХ АРИСТОФАНА

**Вступ.** Досліджено функціонально-прагматичні та соціолінгвістичні характеристики присягань у корпусі комедій Арістофана, передусім у п'єсах "Ахарняни" і "Лісістрата". З комунікативного погляду, присягання є частиною складного ритуалу, який поєднує вербальні та невербальні дії, що мають на меті підтвердити достовірність висловлювань і гарантувати виконання обіцянки через апеляцію до божества. Короткі формули звертання до вищих сил, зазвичай вводять основний текст заяви і лише зрідка експлікують санкції в разі порушення клятви. Отже, присягання можуть одночасно виступати в ролі не лише комісивів, що виражають обіцянки й зобов'язання, а й репрезентативів, які зосереджуються на експлікації істинності тверджень; експресивів, створених для посилення емоційного фону; декларативів – результатом яких є здійснення мовленнєвих актів.

**Методи.** Використано структурний, корпусний метод, методи функціонального та дискурсивного аналізу, метод розмовного аналізу, а також прийоми герменевтичного методу.

**Результати.** На основі конструктивістських підходів до вивчення мовного матеріалу у статті проаналізовано поліфункціональні ідіоматичні одиниці з урахуванням специфіки їхніх структурних елементів, таких як: частка, теонім, відмінкова форма іменника, артикль, позиція в реченні. Унаслідок чого встановлено, що варіювання цими одиницями створює функціонально-прагматичні та соціолінгвістичні імплікатури, які стосуються наявності чи відсутності пропозитивного чи пресупозитивного заперечення, фокалізації уваги, модифікації іллокутивної сили висловлювання та репрезентації соціо-культурної ідентичності мовця. Зокрема, було виявлено гендерну, діалектну, тематичну та жанрово-стилістичну маркованість формул.

**Висновки.** Застосування декількох напрямів конструктивістського підходу та герменевтичного методу дало змогу розглядати ідіоматичні формули присягань одночасно на локальному та дискурсивному рівнях текстової організації, а також розкрити імпліцитні смисли, необхідні для створення комічних ефектів, які не завжди можна відобразити в перекладах. Корпусний аналіз варіативності формул у драматичних жанрах допоміг виявити їхнє стилістичне домінування в комедії та в розмовному стилі зокрема. Завершується дослідження комплексним аналізом фрагменту "Лісістрати" (78–89) для виявлення контекстуально обумовленої динаміки присягань та інспірованих ними комічних імплікатур.

**Ключові слова:** давньогрецька мова, присягання, ідіоматичні одиниці, прагматика, гендер, конструктивізм, Арістофан.

### Вступ

Комунікативні акти присягання з погляду постмодернізму є інтерфеноменами, тобто багатовимірними інтегрованими явищами. Цей термін було введено О. Воробйовою на позначення типових об'єктів лінгвістичних досліджень у "постпарадигмальний період – період "тонкого налаштування" епістемі в між- і трансдисциплінарному вивченні природи складних феноменів" (Воробйова, 2021, с. 28). Справді, об'єкт нашого наукового інтересу – присягання і прокляття – є частиною комунікативного ритуалу, на який покладено чимало функцій: вони не лише визначають ступінь авторитетності мовця та його повідомлення, а й виступають регуляторами самого комунікативного процесу, накладаючи санкції на адресанта в разі недотримання ним принципу істинності висловлювання. Такі інтерактивні дії посилюють емоційний зв'язок між комунікантами завдяки апелюванню до спільних релігійно-культурних цінностей. За класифікацією комунікативних актів Дж. Сьорля, присягання є класичними комісивами (це іллокутивні акти, спрямовані на те, щоб спонукати мовця дотримуватися певної лінії поведінки), проте вони можуть одночасно виступати й у ролі репрезентативів – висловлювань, що фіксують відповідальність мовця за істинність повідомлення; експресивів – що виражають психологічний стан; декларативів – результатом яких є здійснення мовленнєвих актів. До того ж, формули введення присяги здатні виконувати метадискурсивні функції: служити

засобом фокалізації уваги, модифікації іллокутивної сили висловлювання, а також виступати маркером мовно-культурної ідентичності.

Присяги і клятви в давньогрецькій культурі є знаковим явищем, тому в останні десятиліття вони привертати неабияку увагу дослідників. Серед праць, присвячених комісивам, особливо варто відзначити збірники наукових публікацій Sommerstein A. H., & Fletcher, J. (Eds.). (2007) і Sommerstein A. H., & Torrance I. C. (Eds.). (2014), а також порівняно недавні роботи Faraone (2006), Lateiner (2012), Klosko (2020) та Van Hove (2021). Превалююча увага цих робіт стосується присягань у судових і політичних промовах, представлених не лише в ораторському, а й історичному дискурсі і навіть епіграфічних написах. До того ж, присяги вивчалися і на матеріалі літературних творів: епос, хорова лірика, трагедії. Серед останньої групи праць можна виділити дослідження І. Торранс "софоклівського" присягання, яке виражає швидше бажання чи обіцянку, ніж власне клятву. Цей особливий тип квазі-присягання, відтворений у комедії Арістофана "Жаби", служив для навмисного пародіювання стилістичної техніки Софокла (Torrance, 2014a, pp. 110–111). В іншій своїй роботі дослідниця звернула увагу на нестандартні комісивні акти: без уживання теонімів (Torrance, 2014b, pp. 121–124), а також клятви, якими присягаються в комедії персонажі-божества (Torrance, 2014c, pp. 207–211), але цей аналіз мав формальний характер.

© Поліщук Анна, Ляшенко Тетяна, 2024

Гендерний аспект присягань вивчався на різноманітному мовному матеріалі, включаючи комедійний жанр, проте звертання Дж. Флетчер (Fletcher, 2014, pp. 161–162) лише до однієї аристофанівської п'єси "Лісістрата" важко назвати вичерпним дослідженням. У цьому ж контексті комісивні формули фігурують й у фундаментальній монографії А. Віллі, присвяченій соціолектам у творах Аристофана, але їхня згадка також обіймає вкрай незначний обсяг (Willi, 2003, p. 189). Отже, навряд чи можна вважати помилковою думку про те, що аристофанівський корпус є майже недослідженою цариною для вивчення окресленого нами об'єкта – комісивних комунікативних актів і відповідних їм давньогрецьких ідіоматичних мовних формул (що переважно складаються зі стверджувальної чи заперечної частки й іменника з артиклем). Більш того, незважаючи на те, що ці вислови в інших жанрах проаналізовані набагато ґрунтовніше, тим не менш таким студіям бракує єдиного систематичного підходу, який би створив прагматично орієнтований ракурс одночасно на лінгвістичному й літературно-дискурсивному рівнях.

### Методи

Пропоноване дослідження здійснено в руслі конструктивістської граматики. Базова одиниця аналізу – мовна конструкція – розглядається як лексико-синтаксичний континуум, де лексичний і граматичний рівні утворюють його протилежні полюси, нівелюючи бар'єри не лише між ними, а й між семантичними та прагматичними значеннями, синтаксичними і дискурсивними. Конструкція є безумовно контекстуально залежною та варіативною під час переходу від однієї лінгвокультури до іншої. Характерними рисами ідіоматичних одиниць є відносна непередбачуваність, або інакше некомпозиційність<sup>1</sup>, а також порівняно висока частотність уживань (Ungerer, & Hartmann, 2023, § 2.2). З конструктивістського погляду, формули присягань належать до ідіоматичних конструкцій, які виступають стилістичними маркерами ширшого фрейму, а саме комедійного жанру.

Новітні конструктивістські підходи сформували і нове уявлення про дихотомію форми і змісту. Відповідно до панівного "когнітивного" напрямку кожна конструкція повинна мати не лише форму, але й значення, яким би абстрактним воно не було (Goldberg, 2006, pp. 166–182; Sommerer, & Baumann, 2021, pp. 125–126). Уже в першій роботі А. Е. Голдберг (1995), а також у подальших працях "значення" почали розуміти в широкому сенсі, що включає лексичні, семантичні, прагматичні, соціолінгвістичні та жанрово-стилістичні аспекти, тоді як "форма" зазвичай включає фонологічну, синтаксичну і морфологічну інформацію.

Спираючись на формальні лінгвістичні показники – діалектні, лексичні та синтаксичні особливості формул присягання, а також на елементи ситуативного контексту, типові для ритуалу принесення клятви, – кінцева мета дослідження полягала в реконструкції "значення" присягань на функціонально-прагматичному та дискурсивному рівнях. Для цього застосовувалось декілька конструктивістських підходів: граматичний опис, а також когнітивні та типологічні виміри мовленнєвої практики. Серед методів і прийомів використано традиційний та новітній арсенал лінгвістичного

аналізу: описовий метод, структурний метод, корпусний метод, метод кількісних підрахунків, метод функціонального та дискурсивного аналізу, метод розмовного аналізу<sup>2</sup>, а також прийоми герменевтичного методу.

Матеріалом дослідження виступають 519 давньогрецьких формул, відібраних із текстів дев'яти комедій Аристофана, передусім "Ахарняни" і "Лісістрата", і їхні переклади українською мовою А. Содомори та Б. Тена.

### Результати

1. Структура присягання: вербальні та невербальні аспекти ритуалу

Присягання – це урочиста публічна обіцянка або зобов'язання, яке зазвичай супроводжується використанням божественних імен або інших сакральних слів. Порушення присяги передбачає різні види відповідальності та покарання. Зазвичай, подібні присягання мають чітку структуру відповідно до двох ключових актів: ритуальних дій з об'єктом присяги (те, на що присягають) і заяви. Заява містить (1) Вступ: звернення до божества або іншої авторитетної фігури; (2) Основний текст присягання (те що буде, або не буде зроблено), а також (3) Санкцію (наслідок порушення клятви).

Проілюструємо цю схему описом вербальних і невербальних дій у ході ритуалу присягання, відтворених Аристофаном у комедії "Лісістрата" (Lys. 183–237). Дійшовши згоди захопити Акрополь і всіляко опиратися військовим ініціативам власних чоловіків, жінки вирішили принести урочисту клятву на вірність цій миротворчій справі. Для виконання ритуалу жінки принесли в жертву кабана (202), колір і запах крові якого повинен був послужити добрим чи злим знаком для клятви (205), а також скористалися відповідними символічними предметами: велика перевернута чаша μέλαιναν κύλικα μεγάλην ὑπτιάν (195) і шкряпний бурдюк для зберігання вина οἴνου σταμνίων (196). Текст присяги розпочинався зі звертання до богині переконання Пейто, та інших священних атрибутів (келиха дружби) δέσποινα Πειθοῖ καὶ κύλιξ φιλοτησία (203), що уособлювали зв'язок з вищими силами, причому в тій царині, яка становила предмет клопотання – встановлення миру між грецькими полісами. Торкаючись рукою чаші з кров'ю (у цьому випадку – з вином), кожна з жінок виголошувала текст власного зобов'язання (214–232). Після цього на знак дотримання присяги чашу випивали до дна: ταῦτ' ἐμπειδοῦσα μὲν πίοιμι' ἐντευθενί *Дотримуючи клятви, п'ю до краплі все...* (Lys. 233–234, тут і далі переклад Б. Тена). Завершувалася присяга актом проголошення "самопрокляття" у випадку недотримання зобов'язань: εἰ δὲ παραβαίην, ὕδατος ἐμπλήθῃ ἢ κύλιξ. *А зраджу – хай водою келих сповниться!* (235–236).

Такі розгорнуті ритуали, як зазначає Демосфен (Dem. 23.67–68)<sup>3</sup>, відрізняються від стислих колоквиальних клятв, якими "лаються на будь-який інший предмет". Тим не менш, комісивні формули, суттєво послабивши, але не втративши свій сакральний потенціал, залишилися потужними засобами активації іпокутивної сили висловлювання. Водночас помітні суттєві відмінності в їхніх дискурсивних і стилістичних конотаціях. У судовій і політичній риторичі клятвам відводиться роль офіційного свідчення. У трагедії присяга могла служити маркером

<sup>1</sup> Засновник конструктивістського напрямку А. Е. Голдберг (Goldberg, 1995, p. 4) вважала непередбачуваність ознакою того, що вважається конструкцією: таким є будь-яке висловлювання, значення якого не впливає безпосередньо із значень або властивостей його частин або з інших, частково подібних, моделей. Проте в останній своїй роботі вона відмовилася від цього критерію (Goldberg, 2019, p. 7).

<sup>2</sup> Метод розмовного аналізу (conversational analysis) – науковий підхід, що досліджує структуру комунікації та взаємодію між учасниками розмови, їхні мовленнєві стратегії, використання мовних засобів й інші аспекти спілкування.

<sup>3</sup> Демосфен наводить докладний опис цієї клятви: "На Ареопазі, де закон дозволяє і наказує проводити судові процеси у справі про вбивство, спочатку людина, яка звинувачує будь-кого в такому діянні, повинна принести клятву, що закликає до руйнування себе, свою сім'ю і своє господарство, [...] стоячи на розрізаних шматках вепра, барана та бика, які були зарізані потрібними людьми у потрібні дні, тому всі релігійні вимоги були виконані як слід щодо часу та виконавця" (Dem. 23.67–68).

перипетії, вказуючи на загострення фатального конфлікту. У комедії навпаки, абсурдність чи пафосність обіцянок створювали додаткові смислові імплікатури.

2. Жанрова та соціолінгвістична маркованість присягань  
2.1. *Жанрова маркованість*

Стислі конструкції присягань мають різні риторичні функції, але завжди надають емоційної забарвленості висловлюванням, типової для розмовного стилю. Статистичний аналіз корпусу Арістофана порівняно з корпусом давньогрецьких трагедій, вказує на те, що короткі присягання є стилістичною домінантою комедійного жанру. Таблиця 1 демонструє кількісні показники вживання перформативних часток, із яких починаються комісивні формули.

Таблиця 1

Вживання перформативних часток  $\mu\acute{\alpha}$  і  $\nu\eta$

Автори	Твори <sup>1</sup>	$\mu\acute{\alpha}$	$\nu\eta$
Арістофан	Acharnenses	8	5
	Equites	19	29
	Nubes	49	29
	Vespaе	34	23
	Pax	11	19
	Aves	30	34
	Lysistrata	21	50
	Tesmophoriazusaе	16	24
	Ranae	30	40
	Ecclesiazusaе	25	46
Еврипід	Plutus	28	33
	Cyclopes	10	1 (vai $\mu\acute{\alpha}$ )
	Medea	2	
	Hyppolites	1	
	Andromacha	1	
	Ion	1	
Софокл	Iphigenia Aulidensis	2	1
	Electra	2	

Твори Арістофана пронизані сатиричним поглядом на суспільство, політику й моральні питання, тому мовні кліше використовуються в них для відображення соціальних, культурних і політичних стереотипів. Для створення комічного ефекту могли використовуватись характеристики етнічного походження, гендерної приналежності, професійної сфери персонажів чи ситуативного контексту.

2.2. *Гендерна маркованість*

Ритуали принесення клятв не лише докладно описуються в Арістофана, формули присягань виступають мовними маркерами з колокаційною та гендерною лінгвістичною ознакою. Причому така особливість явно коментується (Ecc1, 155–160, 189–191). Коли одна з жінок у п'єсі "Жінки на народних зборах" клянеться Деметрою та Корою, вона отримує догану від Праксагори та виправляє себе клятвою Аполлона. Справді, у формулах присягань можна виявити відмінності у використанні імен божеств залежно від статі мовця. Більшість теонімів, які згадуються в комічних присягах, вживаються тільки чоловіками або тільки жінками, і лише деякі з них є гендерно-нейтральними (див. табл. 2).

Оскільки запевняння клятвами зумовлені гендерним чинником, вибір теонімів виявляється значимим фактором поведінки персонажів. На початку п'єси на жіночому зібранні головна героїня п'єси "Лісістрата" клянеться двома богинями  $\nu\eta$   $\tau\acute{\omega}$   $\theta\epsilon\acute{\omega}$  (148), тобто Деметрою і Корою, щоб переконати спартанку й інших жінок утриматися від

сексуальних контактів з їхніми чоловіками і в такий спосіб примусити їх укласти мир у Пелопоннеській війні. Присягання двома богинями звернене передусім до спартанської жінки, яка висловила побоювання щодо запропонованого Лісістратою методу в "гендерно-політичній боротьбі". Цей фрагмент можна порівняти з цілком серйозними та погрозовими присяганнями у протистоянні жіночого зібрання з чоловічим. Усі жіночі персонажі присягаються іменами богинь:  $\nu\eta$   $\tau\eta\nu$   $\text{Ἄρτεμιν}$  (435),  $\nu\eta$   $\tau\eta\nu$   $\text{Πάνδροσον}$  (439),  $\nu\eta$   $\tau\eta\nu$   $\text{Φωσφόρον}$  (443),  $\nu\eta$   $\tau\eta\nu$   $\text{Ταυροπόλον}$  (447), а представник чоловічого зібрання, / Радник (пробул) – чоловічими:  $\nu\eta$   $\tau\acute{\omega}\nu$   $\text{Ἀτθῶλλω}$  (467).

Таблиця 2

Гендерна диференціація теонімів

	Боги	Богині
Чоловічі та жіночі присягання	Зевс	Геката
	Кастор та Полідевк (боги-близнюки)	
Чоловічі присягання	Аполлон	Деметра* (без згадки її дочки) <sup>2</sup>
	боги	
	Геліос	
	Гефест	
	Геракл	
	Гермес	
	Діоніс	
	Посейдон	
Жіночі присягання		Аглавра
		Афродіта
		Артеміда
		Деметра та Кора
		Персефона
	Пандроса	

У комедіях Арістофана ім'я Аполлона типово асоціюється з присяганнями чоловіків. Його двічі згадує Дікеополь в "Ахарнянах" (60, 102); тричі Стрепсіад (373, 388, 732) у "Хмарах"; чотири рази Діоніс (52, 1048, 1073, 1166) і по одному разу Евельпід (952) і Плутос (1510) у "Жабах"; тричі Демосфен (13), двічі Демос (870, 1041) і один раз Хор у "Вершниках" (941), двічі Блепир (659, 680) у "Жінках на Народних зборах", двічі Мнесілох (269, 748) у "Жінках на святі Фесмофорій", два чоловічих героя (16, 615) в комедії "Мир" і т. д. Із 34 згадок імені Аполлона лише три належать героїням і лише в діалогах із чоловічими персонажами. У комедії "Жінки на Народних зборах" один раз Аполлоном присягається жінка, перевдягнена в чоловіче вбрання, причому після відповідної коректури Проксагори (160). Удруге Аполлоном присягається сама Проксагора (634), коли обговорює з Блепиром утопічний законопроект, тобто не лише розмовляє з чоловіком, а й бере участь у суто чоловічому дискусії. У "Жабах" служниця Персефони в розмові з чоловіком підтверджує свої слова клятвою Аполлоном, і не без додаткового комедійного ефекту: адже представниця підземного світу посилається на світлове божество. В аналогічній ситуації в "Лісістраті" з усіх численних жіночих персонажів лише Мірріна один раз згадала Аполлона в діалозі зі своїм чоловіком (917). Діалог між чоловіком і дружиною представлено зворушливо лірично та водночас – із нотками гумору. У ході вербальної та невербальної взаємодії розвивається динаміка їхніх

<sup>1</sup> Жирним кольором виділені аналізовані п'єси.

<sup>2</sup> Такі формули зазвичай використовувались в комедіях чоловіками, але до другої половини IV ст. Деметру могли закликати жінки, використовуючи особливу формулу  $\nu\eta$  ( $\mu\acute{\alpha}$ )  $\tau\eta\nu$   $\text{φίλην Δήμητρα}$ . Приклади можемо знайти у комедіях Антіфана та Менандра (Antiph. fr. 26; Men. Epit. 955).

почуттів, герої емоційно зближуються. Формули присягань виступають у ролі маяків, які дозволяють повніше відчувати особливості кожної з гендерних ролей. "Родзинка" діалогу полягає в тому, що героїня виступає у двох ролях одночасно. У першій частині розмови ця жінка ніби виходить зі своєї "чоловічої" ролі, яку вона взяла на себе на агорі, і наново вступає у свою "жіночу" роль. Хоча зміст Міррініних реплік практично не змінюється, вжиті нею теоніми свідчать про деяку внутрішню динаміку: від клятви суто "чоловічим" божеством – Аполлоном,  $\mu\acute{\alpha}$  τὸν Ἀπόλλω (917), яким у п'єсі присягаються лише Пробул (Радник) (467) і її чоловік Кінесій (938), до більш універсальної присяги Зевсом,  $\nu\eta$  Δί' (928), а потім до клятви жіночими божествами. Імена богинь вживаються Мірріною також у динаміці: від Артеміді,  $\nu\eta$  τὴν Ἄρτεμιν (920), – нешлюбної богині, жіночого двійника Аполлона – до богині кохання Афродіти,  $\nu\eta$  τὴν Ἀφροδίτην (939), і знову до Артеміді,  $\nu\eta$  τὴν Ἄρτεμιν (949), під час виходу із суто "жіночої" ролі.

### 2.3. Етнічна / діалектна маркованість

Формула, якою вводиться клятва, типово складається з трьох елементів: (1) одна чи дві перформативні частки, (2) артикль, (3) теонім у знахідному відмінку<sup>1</sup>. Частки  $\nu\alpha\iota$ ,  $\nu\epsilon\acute{\iota}$ ,  $\nu\eta$  виконують ідентичну функцію – підсилення достовірності тверджень, проте відрізняються своєю діалектною приналежністю. Частка  $\nu\eta$  характерна для аттичного діалекту, частка  $\nu\epsilon\acute{\iota}$  та формула з дієсловом ἴττω – для беотійського, частка  $\nu\alpha\iota$  – для дорійського діалекту та мегарського.

Так, частка  $\nu\alpha\iota$  фігурує в "Лісістраті" 12 разів, причому 8 з них вживаються з дорійською формою двоїни  $\sigma\iota\omega$  від  $\sigma\iota\acute{o}\varsigma$  (атт.  $\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$ ). Вживання частки  $\nu\alpha\iota$  характерне для мовлення сибаритянки із Сицилії (ἡ Συβαρῆτις εἶπεν, 'εἰ  $\nu\alpha\iota$  τὰν κόραν'<sup>2</sup> *Vesp.* 1438), де також побутував дорійський діалект. У тривалому діалозі, який відбувається між афінянином (Дікеполем) і мегарцем в "Ахарнях" (729–798), можна спостерігати показову дистрибуцію перформативних часток:  $\nu\alpha\iota$  – у мегарському мовленні ( $\nu\alpha\iota$  τὸν φίλιον 730,  $\nu\alpha\iota$  τὸν Ἐρμῶν 742, 779,  $\nu\alpha\iota$  Δία 766,  $\nu\alpha\iota$  τὸν Διοκλέα 774,  $\nu\alpha\iota$  τὸν Ποτειδᾶν 798), а  $\nu\eta$  – в аттичному ( $\nu\eta$  τὸν Δί' 752,  $\nu\eta$  τοὺς θεοὺς 776).

У п'єсі "Лісістрата" в дії, яка відбувається на Народних зборах, організованого феміністичним рухом, на відміну від інших жінок – Лісістрати (203) і Клеоніки (208) – спартанка Лампіто присягається іншим іменем одного з Діоскурів:  $\nu\alpha\iota$  τὸν Κάστορα (*Lys.* 206). Факт, який складно вивести із суто гендерних чинників, напевно, можна пояснити етнічними або інакше топонімічними причинами, адже, на відміну від інших учасниць зборів, які є афінянками, Лампіто прибула зі Спарті. Культ двох богів Діоскурів, Кастора і Полідевка, був поширений у різних регіонах Греції, проте у Спарті їх шанували особливо як оборонців держави і воїнів, адже вони були синами спартанського царя Тіндарея та його дружини Леди. Імовірно, з цієї причини Лампіто принесла клятву іменем саме спартанського божества.

У комедіях Аристофана фігурують й представники інших полісів, присяганням яких також властиві індивідуальні місцеві риси. Так, беотієць присягається богами-близнюками на місцевому діалекті  $\nu\epsilon\acute{\iota}$  τὸ  $\theta\iota\omega$  (*Acharn.* 906) (беот.  $\nu\epsilon\acute{\iota}$ , пор. атт.  $\nu\eta$ ;  $\theta\iota\acute{o}\varsigma$ , пор. атт.  $\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$ ). Він також називає імена Геракла – ἴττω Ἡρακλῆς ἔκαμόν γὰ τὰν τύλαν κακῶς<sup>3</sup> (*Acharn.* 860) і

фіванського царя Іолая –  $\nu\epsilon\acute{\iota}$  τὸν Ἰόλαον ἐπέχαριπτα γ' ὧ ξένε<sup>4</sup> (*Acharn.* 867). Згадування Геракла обумовлюється тим, що Фіви вважалися місцем його народження, тому його культ у Беотії був дуже поширений.

Так само мегарець присягається іменем мегарського царя Діокла<sup>5</sup>:  $\nu\alpha\iota$  τὸν Διοκλέα (*Acharn.* 774). До того ж, його присягання Посейдоном  $\nu\alpha\iota$  τὸν Ποτειδᾶν (*Acharn.* 798) від мегар. Ποτειδᾶς, подібно до дор. Ποτειδᾶν, Ποτειδάφων (Коринф), Ποτειδάων (Крит), лакон. Ποιδᾶν, беот. Ποτειδάων, на відміну від атт. Ποσειδῶν, імовірно, відображує риси місцевого мегарського діалекту.

### 2.4. Тематична маркованість

У п'єсі "Ахарняни" можемо помітити, що лише торговець на ринку використовує присягання Гермесом:  $\nu\alpha\iota$  τὸν Ἑρμῶν (732). У цьому епізоді комедії він намагається замаскувати своїх двох дочок і продати їх замість поросят. Вибір теоніма для присяги, зверненої до покупця, є контекстуально обумовленим, адже саме Гермес вважався заступником торгівлі, а також не менш відомим шахраєм.

3. Прагматичні функції дискурсивних слів у формулах присягань

#### 3.1. Прагматичні функції часток

Формула присягання вводиться перформативними частками:  $\nu\alpha\iota$ ,  $\nu\epsilon\acute{\iota}$ ,  $\nu\eta$ ,  $\mu\acute{\alpha}$  або комбінацією  $\nu\alpha\iota$   $\mu\acute{\alpha}$ . Етимологічно частку  $\nu\alpha\iota$  (інші варіанти  $\nu\epsilon\acute{\iota}$ ,  $\nu\eta$ ) зазвичай пов'язують із дейктичним значенням ІЕ \*(h<sub>1</sub>e-)no- 'він там' (Beekes, 2010, p. 993). Частка  $\mu\acute{\alpha}$  може вважатися спорідненою із санскр. sma [прокл.] 'справді, дійсно' та / або з хет. -ma [енкл.] 'але'. Незрозуміло, чи  $\mu\acute{\alpha}$  продовжує \*mh<sub>2</sub> або \*m<sub>h</sub> (Beekes, 2010, p. 887).

Аналіз мовного матеріалу виявив, що частка  $\mu\acute{\alpha}$  стверджує заперечне пропозитивне значення із заперечними частками οὐ(κ) або μῆ, або інакше імплікувати заперечну пресупозицію (позицію, що відрізняється від погляду мовця). Водночас частка  $\mu\acute{\alpha}$  може асоціюватися як із твердженнями в дійсному способі (*Acharn.* 59; *Lys.* 273, 749), так і з висловами з потенційним модальним значенням (*Acharn.* 137, 707–708). Зокрема, коли посол в "Ахарнях" намагався запевнити Дікеополя, що афіньсько війшло з Фракії через негоду, а не брак платні, Дікеополь з іронією погоджується:  $\mu\acute{\alpha}$  Δί' οὐκ ἄν, εἰ μισθόν γε μῆ φερες πολύν. *Заради Зевса, ні [не пробули б там довго], якби вам добре не заплатили* (*Acharn.* 137, тут і далі переклад А. Содомори).

Окрім того, що частка  $\mu\acute{\alpha}$  може поєднуватися з експлікованим запереченням, вона може вказувати й на заперечну пресупозицію. У таких випадках (*Acharn.* 88–89, *Lys.* 1181, *Equit.* 280, 338, *Sph.* 134 та ін.) частка  $\mu\acute{\alpha}$  нерідко зустрічається в комбінації з часткою  $\nu\alpha\iota$ . Цей складний семантико-прагматичний ефект метадискурсивного заперечення можна проілюструвати прикладом з п'єси "Вершники" (335–338). У відповідь на питання в заперечній формі (οὐκ αὖ μ' ἔασεις; *ти не дозволиш мені говорити?*) Ковбасник відповідає "заперечним" присяганням:  $\mu\acute{\alpha}$  Δία. А незгодний із ним Клеон наполягає на своєму, використовуючи обидві частки  $\nu\alpha\iota$   $\mu\acute{\alpha}$  Δία, що значить: "незважаючи на твоє заперечення, я наполягати на своєму".

#### 3.2. Прагматичні функції артикля

<sup>1</sup> Використання формули присягання може варіюватись залежно від діалекту, наприклад у беотійському діалекті використовується формула ἴττω (наказовий спосіб 3 sing. від дієслова εἶδω 'бачити, знати') з теонімом у номінативі.

<sup>2</sup> *Сибаритянка каже: клянусь двою* (переклад наш) (*Vesp.* 1438).

<sup>3</sup> *Ну й в'єсь, клянусь Гераклом, той мішок мені!* (*Acharn.* 860).

<sup>4</sup> *Клянусь милим Іолаєм, гостю* (переклад наш) (*Acharn.* 867).

<sup>5</sup> Діокла Мегарського скинув Тесея, результатом чого стала анексія Елевсіна, відірваного від Мегари Афінами.

У комісивних формулах імена богів завжди вживаються з артиклем, за винятком імені Зевса, де артикль використовується факультативно. В 11 збережених п'єсах Арістофана менше чверті присягань Зевсом (90 з 362) містять артикль, причому найвище число (37,5 %) засвідчене в "Ахарнях", а найменше (12,5 %) – у "Вершниках".

Інституційні формули з артиклем типowo асоціюються з офіційним, урочистим, високим стилем. Із прагматичного погляду, такі присягання можуть додатково свідчити про емоційну стриманість мовця. Натомість відсутність артикля робить присягання неінституційними, неофіційними, а, отже, емоційно відкритими, що характерно для розмовного стилю.

Обидва способи формулювання присяги, розділені в "Лісістраті" між персонажами за гендерним принципом: чоловічі персонажі тягнуть до використання офіційної формули з артиклем, а жіночі – до неофіційної, без артикля. Відповідно зміна конструкції може свідчити про зміну мовленнєвого реєстру, розкриваючи характер стосунків між співрозмовниками, їхнє ставлення до ситуації: від конфронтативності та антагонізму до повного емоційного консенсусу.

В "Арахнях", де фігурують виключно чоловічі персонажі, неінституційні формули зустрічаються вдвічі частіше за інституційні. Маркована (тобто більш рідкісна) формула присягання з артиклем вживається головним персонажем Дікеополем у його промові з критикою афінської зовнішньої політики щодо стосунків із спартанцями та апологетичними інтенціями на користь останніх (366–384). Ризики такої політичної акції та пов'язані з ними острахи засвідчені власним визнанням мовця – δέδοικα πολλὰ (370), тому присягання в монолозі сформульоване як μὰ τὸν Δί' (368). Наступні дві інституційні формули з іменем Зевса (νῆ τὸν Δί' 753, 811) вживаються Дікеополем у розмові з політичними конкурентами Афін, союзниками Спарти, мегарцями. У такому статусі вони постали в очах афінян після накладання на них економічних санкцій Періклом напередодні Пелопонеської війни<sup>1</sup>.

Неінституційне присягання Зевсом μὰ Δί' у відповідь на слова Феора, який намагався запевнити Дікеополя, що афінське військо вийшло з Фракії через брак платні, фактично переводить попередній офіційний політичний дискурс у неінституційний, а отже, несерйозний і неправдивий. Решта присягань без артикля в "Ахарнях" (461, 767, 966, 1025) вживаються в діалогах побутового характеру.

У комедії "Лісістрата" налічується 44 присягання з іменем Зевса, лише 11 з них вживаються з артиклем (67, 486, 609, 862, 986, 990, 1022, 1095, 1188, 1241), а решта 35 – без артикля (12, 24, 34, 55, 74, 87, 88, 91, 95, 130, 194, 237, 360, 521, 524, 559, 561, 582, 594, 752, 777, 836, 837, 873, 897, 900, 908, 927, 933, 934, 970, 1033, 1090, 1147, 1181).

Здебільшого формулами без артикля присягаються жінки, тоді як чоловічий персонаж, Пробул, у конфліктній ситуації з жіноцтвом присягається ім'ям Зевса, вживаючи артикль: νῆ τὸν Δία (485). Як офіційно уповноважена особа, він виявляє занепокоєння, бажаючи дізнатися більше про плани Лісістрати та її спільниць, які зайняли акрополь. Проте, після того, як жінки схопили і скрутили Радника простирадлом, розмова між ними відбувається в іншій диспозиції влади. Відповідно в цій частині неофіційного дискурсу (558–607), який відбувається у примирливому тоні, присягання вербалізуються без артикля: νῆ Δία (558, 561), μὰ Δί' (595). Іділія доброзичливого спілкування

закінчується оздобленням "савану" Радника стрічками та побажанням йому щасливого плавання з Хароном, тобто жартиливими проводами в небуття. Не в змозі знести такої образи і приниження чоловік вигукує присягання у його інституційній формі з артиклем: νῆ τὸν Δί' (609).

У комедії Арістофана "Хмари" використання артикля після імені бога Зевса вказує на розвиток характеру головного персонажа Стрепсіада, адже після того як той пішов вчитися у школу Сократа, його мова стала більш формалізованою та вишуканою, що засвідчують присягання з артиклем.

### 3.3. Дискурсивна модальність

З погляду інформаційної організації повідомлення головна мета використання присягань полягає в тому, щоб підкреслити істинність і достовірність тверджень, проте не меншої ваги має їхня здатність виражати високий рівень емоцій. Можна сказати, що присягання завжди містять емоційні конотації. Присягання радника в комедії "Лісістрата" виражає рішучу незгоду й, імовірно, велике обурення. Коли радник каже: νῆ τὴν Δήμητρ' ἄδικόν γε. *Клянусь вам Деметрою – вийде лиш кривда!* (500), він намагається дати зрозуміти Лісістраті, що її рішення протизаконне і призведе лише до неприємностей. А беотієць, з комедії "Ахарняни" використовує присягається Гераклом, щоб виразити своє роздратування та невдоволення величезним мішком, який він носить: ἴττω Ἦρακλῆς ἕκατόν γε τὰν τύλαν κακῶς *Ну й в'ївсь, клянусь Гераклом, той мішок мені!* (860).

Проте рівень емоційної напруги може бути модифікований позицією формули у висловлюванні. Зазвичай, репліки із присяганням містять формулу на її початку, тим самим привертаючи увагу до тих слів, які слідує за присяганням. Рідше знаходимо клятви, які розташовані в середині речення. Тоді вживання формули створює фокусовану пост-позицію для наступної інформації (реми): ὀρθῶς γε λέγων *νῆ Δί'* ἐκέϊνος (Lys. 521). Ця репліка міститься в тій частині тексту (516–520), коли Лісістрата розповідає про смиренну поведінку жінок, незгодних із війною, яку ведуть чоловіки. Водночас у свій монолог вона включає пряму цитату з чоловічого дискурсу (520) про те, що жінкам не варто втручатися в чоловічі справи. У відповідь на ці слова (марковано частково γε) Радник заявляє, що така думка є слушною (ὀρθῶς), причому в описаному Лісістратою діалозі правим є якраз чоловік (ἐκέϊνος). Структура репліки є інверсійною, тому ремою є інформація щодо правильності твердження, а формула присягання νῆ Δί' створює вторинне актуальне членування, поставивши слово ἐκέϊνος 'він (чоловік)' у фокус уваги.

В "Ахарнях" у відповідь на скаргу Мегарця (753) на голод, Дікеполіс філософічно дає йому глузливу пораду послухати музику ἀλλ' ἦδύ τοι *νῆ τὸν Δί'*, ἦν αὐλὸς παρῆ (Acharn. 754). Причому репліка Дікеполіса є моноремою, тобто еліптичним реченням з експліцитно вираженою рематичною частиною, у якому формула νῆ τὸν Δί' виділяє тему й рему другого порядку: ἦδύ 'приємно' та ἦν αὐλὸς παρῆ 'за наявності авлоса' відповідно.

Формула присягання може вживатись *наприкінці фрази* (Acharn. 765; Lys. 13, 749). Водночас зміна традиційного місця формули присягання в репліці знижує його ілокутивну силу, а отже, і достовірність слів мовця. Складається враження, що мовець виступає ніби в захисній позиції відносно до домінуючого адресата:

<sup>1</sup> У 432 до н. е. афіняни взяли Потідею в облогу і за пропозицією Перікла заборонили мегарцям всякі торгові стосунки з Аттикою і всіма державами Афінського морського союзу. Це змусило спартанців заступитися за союзника Спарти – Мегару.

*Λυσιστράτη*

μὰ τὴν Ἀφροδίτην οὐ σύ γ', ἀλλ' ἡ χαλκίον  
750 ἔχειν τι φαίνει κοῖλον: εἴσομαι δ' ἐγώ.  
ὡ καταγέλαστ' ἔχουσα τὴν ἱερὰν κυρτὴν  
κυεῖν ἔφρασκες;

*Γυνὴ Γ*

καὶ κυὼ γε **νῆ Δία**. (Lys. 749-753)

Постпозиція присягання знижує іллокутивну силу клятви, але зберігає конвенційність дискурсу. Тому така тактика може навіть перетворити присягання на одну із форм вираження мовної ввічливості.

4. Case study: Комплексний аналіз фрагменту Aristoph. Lys. 78–89

Для того, щоб оцінити, як різнопланова інформація, імплікована формулами присягання, інтегрується і спрямовує інтепретацію полілогу, звернімося до сцени з "Лісисстрати" (78–89), коли на запрошення афінянок жінки з різних куточків Греції прибувають на Акрополь. Аристофану майстерно вдається наслідувати жіночий дискурс – любов'язності, пересипані "шпильками", до того ж ще й прихованими. Причиною цього є не лише складна жіноча вдача, а й політична ситуація, адже жінки прибули з

*Λυσιστράτη*

ὡ φίλτάτη Λάκαινα χαῖρε Λαμπίτῳ.  
οἶον τὸ κάλλος γλυκυτάτη σου φαίνεται.  
80 ὡς δ' εὐχροεῖς, ὡς δὲ σφριγᾶ τὸ σῶμά σου.  
κὰν ταῦρον ἀγχοῖς.

Спартанка емоційно (γ') приймає двозначний комплімент, підтримуючи подальшими словами позитивну складову зверненої до неї репліки. Вона розповідає,

*Λαμπίτω*

μάλα γ' οἶώ **ναὶ τῷ σῶ**:  
γυμνάδδομαι γὰρ καὶ ποτὶ πυχᾶν ἄλλομαι.

Водночас ми чуємо її автентичну лаконську вимову (83): γυμνάδδομαι (атт. γυμνάζομαι) γὰρ καὶ ποτὶ (атт. πρὸς) πυχᾶν (атт. πυχῆν), який помітно відрізняється від мови афінських жінок. Її присягання богами-близнюками ναὶ τῷ σῶ (Lys. 81, 86, 90, 142, яке також можна почути з вуст Спартанського вісника (Lys. 983; пор. Pax 214) та інших спартанців (Lys. 1096, 1105, 1174, 1181), також сформульоване на лаконському діалекті: ναὶ (атт. νῆ) τῷ

*Λυσιστράτη*

85 ἦδὲ δὲ ποδαπὴ 'σθ' ἡ νεᾶνις ἡτέρα;  
*Λαμπίτω*  
πρέσβειρά τοι **ναὶ τῷ σῶ** Βοιωτία  
ἴκει ποθ' ὑμέ.

На своє питання щодо першої супутниці – ποδαπὴ ... 'звідки? з якої країни?' (85) – Лісисстрата дізнається: Βοιωτία ἴκει 'прийшла з Беотії' (86). А ось корективом до попередньо вжитого нею ἡ νεᾶνις 'молода дівчина' (85) виступає спартанське слово πρέσβειρά (86), яке вказує на старшинство за віковим і / або соціальним статусом. Безперечно, для жінки епітет, використаний Лампіто, напевно чи можна було цілковито визнати компліментом. Двозначність похвали усвідомлюється повніше завдяки іншим елементам контексту. Наступна за епітетом πρέσβειρά частка тої вживається для привертання уваги співрозмовниці, вона рівноцінна значенню "дозволь сказати по секрету". До того ж присягання **ναὶ τῷ σῶ** (86) у

*Λυσιστράτη*

**νῆ Δι'** ὡς Βοιωτία,  
καλὸν γ' ἔχουσα τὸ πεδῖον.  
*Καλονίκη*  
καὶ **νῆ Δία**  
κομψότατα τὴν βληχῶ ξε παρατετιλμένῃ

*Λισιστράτη*

Не те, клянусь Кіпрідою! Неначе мідь,  
Видзвонює. От зараз ми побачимо.  
(Обмацує її).  
Ганьба! Шолом священний ти пристроїла  
Й вагітна, кажеш?  
*Третя жінка*  
Та клянусь, вагітна я!

полісів ворожого до Афін Пелопоннеського табору. Зазвичай, ключі до розуміння імплікованої в діалогах інформації дають формули присягання, а точніше їхні структурні елементи, такі як: частки, артикль, теонім, позиція в реченні. Розглянемо фрагменти, у яких афінянка Лісисстрата та її помічниці Калоніка вітають трьох інших жінок з Лакедемону, Беотії та Коринфу.

Вітання спартанки Лампіто витримано на найвищому рівні етикету: про це свідчить вигук при кличній відмінковій формі імені ὦ ... Λαμπίτῳ (78), любов'язне звертання з використанням етноніма ὦ φίλτάτη Λάκαινα *люба спартанко* (78), компліменти зовнішності οἶον τὸ κάλλος γλυκυτάτη σου φαίνεται. / ὡς δ' εὐχροεῖς, ὡς δὲ σφριγᾶ τὸ σῶμά σου (79–80). Проте іронічна гіпербола κὰν ταῦρον ἀγχοῖς *можеш бика задушити* (81) ледь не руйнує високий куртуазний тон.

*Λισιστράτη*

Спартанку милу, Лампіто, вітаю я!  
А як ти гарно виглядаєш, любовньо!  
80 Лицем рум'яна й тілом пишна стала ти!  
Та ти й бика задушиш!

якими саме вправами для дівчаток у Спарті їй вдалося досягти чудової фізичної форми: ποτὶ πυχᾶν ἄλλεσθαι (83) – піднімаючи п'яти ударяти по сідниці.

*Λαμπίτω*

Чом би й ні, бігме!  
Я ж недарма стрибаю і змагаюся.

σῶ двоїна від лакон. σῖός (атт. θεός 'бог'). Клятву близнюками, Кастором і Полідевком, як відомо, приносили типово члени Пелопоннеського союзу проти Афін (спартанці, беотійці та мегарці), що безумовно могло дражливо відгукуватися в афінській аудиторії.

Наступна репліка Лісисстрати стосується супутниці спартанської гості.

*Λισιστράτη*

З якого краю та он, молодесенька?  
*Λαμπίτω*  
Вона як представниця із Беотії  
Прийшла до вас.

середині фрази додатково створює для топоніма Βοιωτία фокусовану позицію. Така завуальована красномовність Лампіто безперечно повинна була актуалізувати відомі в грецькому світі імплікатури щодо беотійців як вайлуватих неосвічених селян.

Її співрозмовниця Лісисстрата, продовжуючи тему аграрної Беотії (87), дає знати, що зрозуміла натяк, і сама включається в мовну гру, вживаючи багатозначне слово τὸ πεδῖον 'рівнина, нива' (88), абсцентні конотації якого розкриє далі Калоніка. Підвищенню емоційного фону служить й ініціальне типово афінське неінституційне присягання **νῆ Δι(α)** (87, 88), яким по черзі клянуться афінянки, а також повторювана ними емфатична частка γ(ε) (88, 89).

*Λισιστράτη*

В час добрий, беотіянко!  
Чудове лоно в тебе!  
*Καλονίκη*  
І гарнесенько,  
Клянуся Зевсом, весь бур'ян прополото.  
(Обмацує її).

Остання делегатка, як з'ясувала Лісістрата, прибула на жіноче зібрання з Коринфу. Лампіто

Λυσιστράτη  
90τίς δ' ἠτέρα παῖς;

Λαμπίτω  
χαῖα ναὶ τῷ σῴ,  
Κορινθία δ' αὖ.

Καλονίκη  
χαῖα νῆ τὸν Δία  
δῆλη 'στὶν οὔσα ταυταγὶ τάντευθενί.

В основі прикметника χαῖος лежить іменник χάος у значенні 'первісна (космогонічна) прірва'. І саме з цього початкового значення постало уявлення про давнє благородство, а звідси і значення χαῖος 'благородний, хорошиї' (Tribulato, 2013, p. 168). Водночас цій архаїчно-високій концепції Лампіто певною мірою протиставляє інформацію про коринфське походження дівчини: "Вона благородна (χαῖα) і, крім того / більш того (αὖ), вона з Коринфа" (90–91). Як повідомляють схолії до рядків (91–92), імплікатура стосується репутації коринфських жінок як повій: Κορινθία: πόρνη... ἐπεὶ ἡ Κόρινθος πλεθθεῖ ταῖς πόρναῖς. *Коринфянка: повія..., оскільки в Коринфі було багато повій.* У відповідь на приховану імплікатуру Калоніка продовжує трактувати коринфське походження жінки у той самий ідіосинкретичний спосіб: ταυταγὶ τάντευθενί *добре відкрита з обох сторін* (92). Як повідомляють ті ж схолії, цей жарт натякає на географічне положення Коринфа, що лежить між двома морями, а в тілесній парадигмі вислів має абсцентний підтекст (Tribulato, 2013, p. 175). Показово, що ця вульгарна інтерпретація епітета χαῖος у Калоніки поєднується з офіційною афінською формулою присягання νῆ τὸν Δία з артиклем (91), яка є типовою саме для чоловічого дискурсу. Відповідно шляхом інтертекстуалізації цієї формули героїня передає гендерно детерміноване ставлення до коринфської делегатки.

#### Дискусія і висновки

Підсумовуючи результати дослідження можна наголосити на тому, що давньогрецькі формули присягань відігравали в комедіях Аристофана поліфункціональну роль, їм притаманна жанрова та соціолінгвістична маркованість, особливо в гендерному аспекті. Завдяки синтезу традиційних, опісових, і новітніх методів лінгвістичного аналізу було встановлено зв'язок між структурно-семантичними різновидами присягань і їхніми прагматичними та стилістичними функціями. Застосування декількох напрямків конструктивістського підходу дало змогу розглядати комісивні ідіоматичні вислови на локальному й дискурсивному рівнях текстової організації, а корпусний аналіз контекстуальної варіативності формул у поєднанні з герменевтичним методом допоміг виявити імплікатури, необхідні для розкриття комічних ефектів у творах Аристофана, які не завжди можна відобразити в перекладах.

**Внесок авторів:** Анна Поліщук – концептуалізація, методологія; валідація даних, написання (оригінальна чернетка, перегляд і редагування); Тетяна Ляшенко – формальний аналіз.

#### Список використаних джерел

- Воробйова, О. П. (2021). Інтерфеномени в парадигмальному вимірі, або що там за об'єкт когнітології? *Studia Linguistica*, 19, 24–37.
- Beekes, R. (2010). *Etymological Dictionary of Greek* (with the assistance of L. van Beek). Vol. I–II. Brill.
- Faraone, C. (2006). Curses and Blessings in Ancient Greek Oaths. *Journal of Ancient Near Eastern Religion*, 5 140–158. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195044508.001.0001>

характеризує її спартанським епітетом χαῖα 'благородна, хороша' (90).

Лісістрата  
90 Α це дівчатко?

Лампіто  
Ο, бігме, коринфянка –  
Така гарненька!

Калоніка  
Непогана, свідок Зевс,  
Куди не глянь, – однаково гарнесенька.  
(Повертає її).

Fletcher, J. (2014). Women and oaths. In A. H. Sommerstein & I. C. Torrance (Eds.) *Oaths and Swearing in Ancient Greece* (pp. 156–179). Walter de Gruyter GmbH.

Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. The University of Chicago.

Goldberg, A. E. (2006). *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199268511.001.0001>

Goldberg, A. E. (2019). *Explain Me This: Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions*. Princeton University Press.

Klosko, G. (2020). Oaths and political obligations in Ancient Greece. In *History of political thought*, 41(1), 1–14.

Lateiner, D. (2012). 7 Oaths: Theory and Practice in the Histories of Herodotus and Thucydides. In E. Foster, & D. Lateiner (Eds.), *Thucydides and Herodotus*. (pp. 154–184). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199593262.003.0007>

Sommerstein, A. H., & Fletcher, J. (Eds.). (2007). *Horkos: The Oath in Greek Society*. 1st edn. Liverpool University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt5vjkkq>

Sommerer, L., & Baumann A. (2021). Of absent mothers, strong sisters and peculiar daughters: The constructional network of English NPN constructions. *Cognitive Linguistics*, 32(1), 97–131. <https://doi.org/10.1515/cog-2020-0013>

Torrance, I. C. (2014a). The "Sophoclean" oath. In A. H. Sommerstein & I. C. Torrance (Eds.) *Oaths and Swearing in Ancient Greece* (pp. 86–111). Walter de Gruyter GmbH.

Torrance, I. C. (2014b). "Of cabbages and kings": the Eideshortphenomenon. In A. H. Sommerstein & I. C. Torrance (Eds.) *Oaths and Swearing in Ancient Greece* (pp. 111–131). Walter de Gruyter GmbH.

Torrance, I. C. (2014c). "The oaths of the gods": the Eideshortphenomenon. In A. H. Sommerstein & I. C. Torrance (Eds.) *Oaths and Swearing in Ancient Greece* (pp. 195–213). Walter de Gruyter GmbH.

Tribulato, O. (2013). Of Chaos, Nobility and Double Entendres: The Etymology of χαῖος and βαθυχαῖος (Ar. Lys. 90-1, 1157; Aesch. Supp. 858; Theocr. 7.5). In *Harvard Studies in Classical Philology*, 107, 155–194.

Van Hove, R. (2021). By x? Swearing oaths and naming deities in Classical Athens. In C. Bonnet & T. Galoppin (Eds.) *Divine Names on the Spot: Towards a Dynamic Approach of Divine Denominations in Greek and Semitic Contexts* (p. 115–137). Peeters.

Ungerer, T., & Hartmann, S. (2023). *Constructionist Approaches: Past, Present, Future*. Cambridge University Press.

Willi, A. (2003). *The languages of Aristophanes: aspects of linguistic variation in classical Attic Greek*. Oxford University Press.

#### References

- Beekes, R. (2010). *Etymological Dictionary of Greek* (with the assistance of L. van Beek). Vol. I–II. Brill.
- Faraone, C. (2006). Curses and Blessings in Ancient Greek Oaths. *Journal of Ancient Near Eastern Religion*, 5 140–158. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195044508.001.0001>
- Fletcher, J. (2014). Women and oaths. In A. H. Sommerstein, & I. C. Torrance (Eds.), *Oaths and Swearing in Ancient Greece* (pp. 156–179). Walter de Gruyter GmbH.
- Goldberg, A. E. (2019). *Explain Me This: Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions*. Princeton University Press.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. The University of Chicago.
- Goldberg, A. E. (2006). *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199268511.001.0001>
- Klosko, G. (2020). Oaths and political obligations in Ancient Greece. In *History of political thought*, 41(1), 1–14.
- Lateiner, D. (2012). 7 Oaths: Theory and Practice in the Histories of Herodotus and Thucydides. In E. Foster, & D. Lateiner (Eds.), *Thucydides and Herodotus*. (pp. 154–184). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199593262.003.0007>
- Sommerer, L., & Baumann A. (2021). Of absent mothers, strong sisters and peculiar daughters: The constructional network of English NPN constructions. *Cognitive Linguistics*, 32(1), 97–131. <https://doi.org/10.1515/cog-2020-0013>

Sommerstein, A. H., & Fletcher, J. (Eds.). (2007). *Horkos: The Oath in Greek Society*. 1st edn. Liverpool University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt5vjkh>

Torrance, I. C. (2014b). "Of cabbages and kings": the Eideshortphenomenon. In A. H. Sommerstein, & I.C. Torrance (Eds.) *Oaths and Swearing in Ancient Greece* (pp. 111–131). Walter de Gruyter GmbH.

Torrance, I. C. (2014c). "The oaths of the gods": the Eideshortphenomenon. In A. H. Sommerstein, & I.C. Torrance (Eds.) *Oaths and Swearing in Ancient Greece* (pp. 195–213). Walter de Gruyter GmbH.

Torrance, I.C. (2014a). The "Sophoclean" oath. In A. H. Sommerstein, & I.C. Torrance (Eds.) *Oaths and Swearing in Ancient Greece* (pp. 86–111). Walter de Gruyter GmbH.

Tribulato, O. (2013). Of Chaos, Nobility and Double Entendres: The Etymology of χαῖος and βαθυχαῖος (Ar. Lys. 90-1, 1157; Aesch. Supp. 858; Theocr. 7.5). In *Harvard Studies in Classical Philology*, 107, 155–194.

Ungerer, T., & Hartmann, S. (2023). *Constructionist Approaches: Past, Present, Future*. Cambridge University Press.

Van Hove, R. (2021). By x? Swearing oaths and naming deities in Classical Athens. In C. Bonnet & T. Galoppin (Eds.) *Divine Names on the Spot: Towards a Dynamic Approach of Divine Denominations in Greek and Semitic Contexts* (p. 115–137). Peeters.

Vorobyova, O. P. (2021). Interphenomena in the Paradigmatic Dimension, or What Lies Beyond the Horizon of Cognition? *Studia Linguistica*, 19, 24–37 [in Ukrainian].

Willi, A. (2003). *The languages of Aristophanes: aspects of linguistic variation in classical Attic Greek*. Oxford University Press.

Отримано редакцією журналу / Received: 29.05.24

Прорецензовано / Revised: 12.06.24

Схвалено до друку / Accepted: 17.09.24

Anna POLISHCHUK, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0001-6953-2935

e-mail: anna.polishchuk@knu.ua, a.p.polishchuk@leeds.ac.uk

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,  
University of Leeds, Leeds, UK

Tetiana LIASHENKO, Master of Arts

ORCID ID: 0009-0006-2889-7069

e-mail: tanylysh13@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

### DISCURSIVE FUNCTIONS OF ANCIENT GREEK OATH FORMULAS IN ARISTOPHANES' COMEDIES

**Background.** *This paper investigates the pragmatic and sociolinguistic features of oaths in the corpus of Aristophanes' comedies, with a particular focus on "Acharnians" and "Lysistrata." From a communicative perspective, oaths are part of a complex ritual that combines verbal and non-verbal actions to confirm the truthfulness of a declaration and ensure the fulfillment of promises through an appeal to a deity. Typically, concise formulas invoking higher powers generally introduce the declaration and only occasionally specify sanctions for breaking the oath. Thus, oaths function not only as commissives, expressing promises and commitments, but also as representatives, focusing on the truthfulness of statements; expressives, enhancing the emotional background; and declaratives, performing speech acts.*

**Methods.** *This article employs structural and corpus methods, functional and discursive analysis, conversational analysis, and hermeneutic techniques.*

**Results.** *Using constructivist approaches to language study, the article analyses multifunctional idiomatic units, considering their structural elements such as particles, theonyms, noun case forms, articles, and sentence position. The analysis reveals that variations in these elements create pragmatic and sociolinguistic implicatures related to the presence or absence of propositional or presuppositional negation, focus of attention, modification of the illocutionary force of the utterance, and representation of the speaker's socio-cultural identity. Specifically, gender, dialectal, thematic, and genre-stylistic markings of the formulas are identified.*

**Conclusions.** *The application of constructivist and hermeneutic methods allows for the examination of idiomatic oath formulas on both the local and discursive levels, uncovering implicit meanings essential for comic effects that cannot always be reflected in translations. A corpus analysis of formula variability in dramatic genres highlights their stylistic predominance in comedy and conversational style in particular. The study concludes with a comprehensive examination of a fragment from "Lysistrata" (78-89) to reveal the contextually driven dynamics of the oaths.*

**Keywords:** *ancient Greek language, oaths, idiomatic units, pragmatics, gender, constructivism, Aristophanes.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.